

biyat alanında da kendini gösterir. İranlı yazarlar halk için edebiyat söylemlerini geliştirir ve bu dönem romancılığı realizmi tam anlamıyla hayata geçirmeye çalışır. Bu tarzın en önemli yazarlarından Büzürg-i Alevî *Çeşmhâyeş* adlı romanıyla (Tahran 1331 hş.), Sâdık Hidâyet *Sek-i Velgerd* (Tahran 1330 hş.) ve *Hâcî Âgâ* (Tahran 1325 hş.) gibi hikâyeleriyle toplumsal hayata gerçekçi bir bakış açısıyla ciddi etki bıraktı. Dönemin Sâdık-ı Çûbek, Seyyid Celâl Âl-i Ahmed ve İbrâhîm Gülistân gibi yazarları Amerikan realizminin etkisiyle yazı diline, romanın kurgusu ve yapısına önem vermeye çalıştılar. Sâdık-ı Çûbek *Tengsîr* (Tahran 1342 hş.) ve *Seng-i Sebûr* (Tahran 1345 hş.) adlı romanlarında yeni bir anlayışa yöneldi. Celâl Âl-i Ahmed de *Nûn u Kalem*'i (Tahran 1340 hş.) ve *Nîrîn-i Zemîn*'i (Tahran 1346 hş.) Batıcı eğilimlerle yazdı. İbrâhîm Gülistân, Ernest Hemingway gibi yazarların etkisiyle kendi alanında en güzel örnek sayılan *Medd ü Meh* adlı romanı kaleme aldı (Tahran 1348 hş.). Bu dönemde edebiyat dünyasına giren önemli yazarların başında Gulâm Hüseyin-i Sâidî, Menûçîhr Safâ, Nâdir-i İbrâhîmî, Mahmûd Keyânûş, Ahmed Mahmûd ve Behmen-i Fûrsî gelir. İran'da yaşanan bir tür modernizme tepki, kendine dönüş ve yeni çıkış yollarının arandığı yıllar olarak bu döneme Hûşeng-i Gülşîrî'nin *Şâzdeh İhticâb* (Tahran 1347 hş.), Ahmed Mahmûd *Hemsâyeşâ* (Tahran 1353 hş.) ve İran'ın ilk kadın romancılarından sayılan Sîmîn Dânişver'in çok sevilen *Sevûşûn* (Tahran 1348 hş.) adlı romanları damgasını vurdu.

İran'da modern tarzdaki eserlerin sayısının arttığı bu dönem aynı zamanda toplumda siyasal otorite baskısının daha da yoğun olduğu yıllardır. Bu yıllarda yazarlar köklerini bulmak için köy edebiyatına yönelirler. Seyyid Hüseyin-i Mîr Kâzîmî, Emîn Fakîrî, Samed-i Behrengî, Mahmûd Devletâbâdî, Behrûz Dehgânî ve Ali Eşref-i Dervîşîyân bu türün önemli yazarlarından sayılır. Gulâm Hüseyin-i Sâidî *Tûp* adlı romanıyla (Tahran 1347 hş.) İran köy edebiyatının temsilcisi olarak görülür. Bu dönem eserlerinin en belirgin özelliği şekle dikkat edilmesi ve sosyal adaletsizlik, büyüyen kentlerdeki yaşam sorunları, sosyal sınıfların hayat tarzlarının edebî hayata ağırlığını koymasındır.

1979'da İran İslâm Cumhuriyeti'nin kurulması ve yaşanan devrim süreci edebiyatın seyrini değiştirir. Bu yeni dönemde Nâsîr-ı İrânî *Âyinehâ-yı Derdâr* (Tahran 1371 hş.), İsmâil Fasîh *Dâstân-ı Câvid*

(Tahran 1359 hş.), Ahmed Mahmûd *Dâstân-ı Yek Şehr* (Tahran 1360 hş.), Muh-sin Mehmelmâf *Havz-ı Sâltân* (Tahran 1363 hş.), Kâsımali Ferâset *Naîlhâ-yı Bîser* (Tahran 1363 hş.), Cevâd Mecâbî *Şehrbendân* (Tahran 1366 hş.) ve Rîzâ Berâhenî *Çâh be Çâh* (Tahran 1362 hş.) adlı romanlarıyla öne çıkar (geniş bilgi için bk. Sîpânî-Ü-Kâsımnejâd, II, 678-679).

Irak-İran savaşının başlamasıyla Muh-sin Mehmelmâf, Ahmed Mahmûd, Abdülhay Şemsî gibi yazarlar savaş edebiyatına yöneldiler; bu dönemde İslâm devrimiyle ilgili yazılan eserlerin yerini savaş ve hâ-mâset eserleri aldı. Bu romanlar savaş cephelerinde yaşananlar, yaralıların hayatı, kahramanlıklar, savaştan dönenlerin hayata uyum sağlaması gibi temaları içerir. Savaşın sona erdiği 1987'nin ardından savaş romanları savaştan evlerine dönen askerlerin yaşadığı olaylar, kendilerini başka bir dünyada bulmaları, vefasızlık gibi konuları ele alır. İran'da savaşın yavaş yavaş insanların hayatından çıkmaya başlaması okuyucuları eğlendirici romanlara iter ve bu dönemde halkı eğlendirecek romanlar yazılır. Fetâne Hâc Seyyid-i Cevâdî'nin *Bâmdâd-ı Humâr* (Tahran 1374 hş.) adlı romanı cesaretle bazı konuları işlemesi ve yapısının sağlamlığından dolayı ilgiyle karşılandı. Bununla birlikte büyük toplumsal değişim ve savaş gibi deneyimlerin yaşandığı bu dönemde yazarlar yaratıcı eserler verecek zaman bulamamış, daha çok gündelik sorunlarla ilgilenmek zorunda kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Rîzâ Berâhenî, *Kışşanevîsî*, Tahran 1348 hş., s. 65; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahran 1350 hş., II, 235-277; Muhammed İstîlâmî, *Ber-resî-yî Edebiyyât-ı İmrûz-i İrân*, Tahran 1352 hş., s. 100-130; M. Bâkr Mû'mînî, *Edebiyyât-ı Meş-rûta*, Tahran 1352 hş., s. 45, 53; Ye'kûb-î Âjend, *Edebiyyât-ı Nevîn-i İrân*, Tahran 1363 hş., s. 47, 61, 168; M. Ali Sîpânî, *Nevîsendegân-i Pîşrev-i İrân*, Tahran 1366, s. 16, 63, 162; C. Balay – M. Cuypers, *Ser-Çeşmeşâ-yi Dâstân-ı Kûtâh-i Fârsî* (trc. Ahmed Kerîmî-yi Hakkâk), Tahran 1366 hş., s. 46; Ahmed Golşîrî, *Dâstân u Nakd-i Dâstân*, Tahran 1368 hş., s. 17; Hüseyin-i Rezmûcî, *Envâ'-i Edebî ve Âşâr-ı Ân der Zebân-ı Fârsî*, Meşhed 1372 hş., s. 171-177; C. Balay, *Peydâyeş-i Român-ı Fârsî* (trc. Mehveş Kavîmî – Nesrin Hat-tât), Tahran 1995, s. 23, 65-66, 83; Ali M. Hak Şînâs, *Român u 'Aşr-i Cedîd der İrân*, Tahran 1997, s. 29; Hasan Âbidînî, *Şâd Sâl-i Dâstânnevîsî der İrân*, Tahran 1998; Şâhrûh Meskûb, *Dâstân-ı Edebiyyât u Sergûzeşt-i İctima'*, Tahran 1378 hş., s. 12, 13; Sîpânî-Ü-Kâsımnejâd, "Român-ı Fârsî", *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381 hş., II, 672-682; Houra Yavari, "The Persian Novel", <http://www.iranchamber.com/literature/articles>.



KAAN DİLEK

ROMANYA

Doğu Avrupa'da ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

II. TARİH

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

ve TÜRK-İSLÂM ARAŞTIRMALARI

Kuzeyinde ve kuzeydoğusunda Ukrayna ve Moldavya, kuzeybatısında Macaristan, batı ve güneybatısında Sırbistan, güneyinde Bulgaristan ve doğusunda Karadeniz bulunur. Yüzölçümü 238.391 km², nüfusu 2002 verilerine göre 21.680.974, başşehir Bükreş (2.032.000), başlıca şehirleri Yaş (349.000), aynı zamanda en büyük liman şehri olan Köstence (344.000), Cluj (333.000), Kalas (332.000), Tîmişvar (327.000), Braşov (316.000) ve Krayova'dır (314.000).

I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

Romanya yüzey şekilleri bakımından üç bölüme ayrılır. Doğuda kabaca kuzey-güney doğrultusunda uzanan Doğu Karpatlar ile onun güney ucundan başlayarak batıya yönelen Transilvanya Alpleri'nin (Moldoveanu zirvesi: 2544 m.) oluşturduğu dağlık alan yer alır. İkinci bölüm dağlık alanın çevresindeki yükseltisi fazla olmayan tepelik alandır. Doğu Karpatlar'ın batısı, Macarca "ormanın ötesi" anlamında Erdely, Romence'de Ardeal (Türkçe'de Erdel) adıyla bilinir. Doğuda yükseltisi 800 m. dolayında iken batıya doğru 400 metreye kadar düşen bu kesimin batısında daha çok bir plato görünümündeki Bihor kütlesi bulunur. Üçüncü bölümü Macaristan ve Sırbistan sınırındaki ovalarla içinde Tuna deltasının da yer aldığı Dobruca ve kuzeydoğuda Moldavya (Boğdan) kesimlerinin alçak düzlükleri (400-600 m.) meydana getirmektedir.

İklim ılıman kuşağın karasala geçiş tipidir. Değişken yüzey şekilleri yerel farklılıkların doğmasına ve çeşitlenmelere yol açmıştır. Yıllık ortalama sıcaklıklar ülkenin güneyinde 11° C, kuzeyinde 8° C dolayındadır. Ortalama yıllık yağış miktarı 650 mm. kadardır ve bu değer dağlık alanlarda 1000-1400 milimetreye çıkarken alçak kesimlerden Baragan ovasında 500 ve Dobruca'da da 400 milimetreye kadar iner.

Doğal bitki örtüsü Eskiçağ'lardan günümüze kadar süren insan faaliyetlerinden sürekli biçimde etkilenmiş ve çoğunlukla tarım alanlarına dönüşmüştür. Buna rağmen ülke toprakları 3350 türden meydana gelen florası ile Avrupa'nın en önemli

bitki alanlarından biridir ve ormanlar günümüzde ülkenin % 28 kadarını kaplamaktadır. Ormanlarda kayın, meşe ve çam hâkim ağaç türlerini, gürgen, karaağaç, dişbudak ve ıhlamur gibi daha nemcil karakterli olanlar diğer türleri oluşturur. Romanya av hayvanlarının çeşitliliği ve miktarı bakımından Avrupa'nın en zengin ülkelerinden biridir.

Akarsu ağı, Romanya içindeki uzunluğu 1075 kilometreyi bulan, büyük kısmı ulaşım elverişli Tuna ve kolları üzerine kurulmuştur. Doğuda dünyanın en önemli sulak alanlarından biri olan ve geniş bir delta ile denize ulaşan Tuna'nın Romanya'dan aldığı başlıca kollar Mureş (Mures), Prut, Oltu (Olt), Seret (Siret), Yalomiça (Ialomița), Someş (Somes) ve Argeş'tir (Arges). Ülkede 3500 dolayında göl vardır; ancak bunların sadece % 10'undan azının büyüklüğü 1 km²'den fazladır; en önemlilerini Karadeniz kıyısındaki Razim (Razelm) ve Sinoe ile Tuna yakınındaki Oltenia ve Brates teşkil eder.

Nüfusun % 89,5'i Rumen, % 6,6'sı Macar, % 2,5'i Çingene, % 0,3'ü Ukraynalı, % 0,3'ü Alman, % 0,2'si Rus, % 0,2'si Türk ve % 0,4'ü de diğer uluslardan oluşmaktadır. Dinî açıdan % 70'lik bir oranla Ortodokslar ilk sırayı alır. Katolikler % 6, Protestanlar % 6, inançsızlar % 10 oranında; müslümanların oranı ise çok azdır.

Ekonomik faaliyetler içinde tarımın ayrı bir yeri vardır ve halen arazi kullanımı açısından en geniş pay bu sektöre aittir (% 61). 2003 yılı verilerine göre en fazla üretilen tahıllar mısır, buğday ve çavdardır. Sanayi bitkileri içinde ay çiçeği ve şeker pancarı önde gelir. Ülke genelinde yaklaşık 1,7 milyon büyükbaş hayvan, 5,8 milyon koyun, 491.000 keçi, 335.000 domuz, 14 milyon üzerinde kümes hayvanı ve 840.000'in üzerinde arı kovani bulunmaktadır. Tuna deltasında ve açık denizde balıkçılık yapılır.

Endüstriyel faaliyetler ekonomide maden çıkarımı, imalat sanayii, enerji üretim ve dağıtımı ile temsil edilir. Toplam üretimin % 23,2'sini gıda ve içki, % 12,3'ünü metalürji ürünleri oluşturmaktadır. Sanayi bölgeleri Bükreş, Prahova, Braşov, Bacau, Arad, Kalas, Timişvar, Hunedoara, Sibiu ve Cluj'dur. Başlıca sanayi kolları demir ve demir dışı metal, makine ve ulaşım araçları, kimya ve petrol ürünleri, ağaç ve kâğıt, gıda ve dokumacılık üzerinedir. Önceleri linyite ve doğal gazı dayanan enerji üretiminin ağırlığı Bistrita, Argeş, Tuna ve Oltu üzerinde yapılan barajlarla hidroelektriğe kaymış durumdadır. Dış ticaret

ağırlıklı olarak Avrupa ülkeleriyle gerçekleştirilmektedir. En önemli doğal kaynakları sırasıyla petrol, linyit, maden kömürü, doğal gaz, altın, tuz, kurşun, çinko, boksit ve maden suyudur. Ülkedeki tektonik hareketlilik jeotermal kaynakların zenginliğini sağlamış ve bu kaynaklar ülkede turizmin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Romanya'nın en büyük limanı Köstence'dir; Mangalia ve Sulina Karadeniz'deki diğer önemli limanlardır. Tuna üzerinde de birçok büyük liman yer almaktadır. Bunlardan en önemlileri Orsova, Drubeta-Turnu Severin, Turnu Magurele, Giurgiu (Yergöğü), Oltenita'dır. 1975-1984 yılları arasında yapılan ve Cernavoda yerleşmesinin güneyinden başlayıp Köstence'nin güneyinde son bulan kanal Tuna ile Karadeniz'in bağlantısında 400 kilometrelik bir kısalma sağlamıştır. 1992'de Almanya'da açılan Main-Tuna kanalı ile Karadeniz kıyısı (Köstence) ve Kuzey denizi (Rotterdam) birbirine bağlanmıştır. En önemli havaalanı ise Bükreş'tedir. Bunun dışında ülkede on beş havaalanı daha vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

- I. M. Matley, "Traditional Pastoral Life in Romania", *The Professional Geographer*, XXII/6, Washington 1970, s. 311-316; W. A. Dando, "Wheat in Romania", *Annals of the Association of American Geographers*, LXIV/2, Washington 1974, s. 241-257; E. C. Muica - A. Popova-Cucu, "The Composition and Conservation of Romania's Plant Cover", *GeoJournal*, XXIX/1, Dordrecht 1993, s. 9-18; M. Buza, "A General Geomorphological Map of Romania on the Scale of 1:25,000, Zlatna Sheet", a.e., XLI/1 (1997), s. 85-91; V. Boja - I. Popescu, "Social Ecology in the Danube Delta: Theory and Practice", *Lakes & Reservoirs: Research and Management*, V/2, Madlen 2000, s. 125-131; V. Soran v.dğr., "Conservation of Biodiversity in Romania", *Biodiversity and Conservation*, IX/8, Dordrecht 2000, s. 1187-1198; I. Navodaru v.dğr., "The Challenge of Sustainable Use of the Danube Delta Fisheries, Romania", *Fisheries Managements and Ecology*, VIII/4-5, Madlen 2001, s. 323-332; P. Martin - T. Straubhaar, "Best Practice Options: Romania", *International Migration*, XL/3, Oxford 2002, s. 71-85; R. Tomozeiu v.dğr., "Winter Precipitation Variability and Large-Scale Circulation Patterns in Romania", *Theoretical and Applied Climatology*, LXXXI/3-4, Wien 2005, s. 193-201; *Anuarul Statistic al României / Romanian Statistical Yearbook* (Romania Institutul National de Statistica), Bucuresti 2004 (<www.insse.ro>).



SEDAT AVCI

II. TARİH

Bugünkü Romanya topraklarında iskân tarihi Neolitik zamana (m.ö. 5500-2500) kadar iner. Burada Hamangia ve Cucuteni kültürlerinin parlak örnekleri bulunmuş-

tur. Hintli-Avrupa kavimleri bölgeye geldikten sonra (m.ö. III. binyıl sonlarında) yerli unsurlarla bir karışım meydana gelmiştir. Milattan önce I. binyılda dışarıdan gelen İskitler'in, Yunanlılar'ın (Dobruca'da Histria, Tomis ve Callatis kolonilerini kurdular) ve Keltler'in etkileri görüldü. Milattan önce I. yüzyılda Traklar ile aynı dil grubuna mensup olup Tuna nehrinin kuzeyinde yaşayan Daklar (Getler), Bohemya'dan Karadeniz'e kadar uzanan ve merkezi Karpatlar'da bulunan Dacia (Daçya) Krallığı'nı kurdular. Roma İmparatorluğu ile çetin ve uzun savaşların ardından krallık dağıldı ve yerinde Daçya eyaleti oluşturuldu (m.s. 106). Dako-Get yerli nüfusunun Romalılaştırılması neticesinde yeni bir etnik yapı doğdu (VII-IX. yüzyıllar). Bunların adı Român, "Roma vatandaşı" mânasına gelen Latin sözü Romanus'a dayanır. Neo-Latin olan Romen dilinin esas gramer kategorileri ve söz hazinesi Latin'dir. Bu neo-Latin diline özellikle Slavca, ayrıca Almanca, Macarca ve Türkçe kelimeler girmiştir.

Karpatlar'ın doğusunda (sonraki Boğdan Voyvodalığı topraklarında) ve güneyinde (sonraki Eflak Voyvodalığı topraklarında) X-XII. yüzyıllarda Peçenek-Kuman ve XIII-XIV. yüzyıllarda Moğol-Tatar siyasî-askerî hâkimiyeti kuruldu; bunların dili ve müesseseleri kalıcı oldu. Bu topraklardaki Osmanlı öncesi Türk etkisi sonraki Osmanlı dili ve kurumlarının yerleşmesine zemin hazırladı. 1330'da daha önce oluşan Eflak Voyvodalığı (Prenslığı) ve 1365'te (1359 yılında oluşan) Boğdan Voyvodalığı, o sıralarda Doğu Avrupa'da büyük devlet olan Macar Krallığı'na karşı savaşarak bağımsızlığını kazandı.

Boğdan (Romence Moldova) ve Eflak (Vahia) voyvodalıkları, (her ikisine Osmanlı döneminde Memleketeyn denir) bağımsızlıklarını koruyabilmek için komşuları Lehistan ve Macaristan krallıklarıyla mücadelelerini sürdürdü. 1393'ten sonra Tuna'ya ulaşan Osmanlı Devleti'ne karşı da yeni bir çatışma içine girdi. Mircea cel Batran ile Vlad Tepeş (Kazıklı Voyvoda) gibi voyvodaların kumandasındaki Eflak Beyliği çeşitli savaşların ardından 1462-1476 yıllarında Osmanlı üstünlüğünü (haraçgüzâr statüsünü) kabul etti. Boğdan prensi, 1467'de Macaristan'ın en büyük kralı Matthias Corvinus'u ve 1497'de Lehistan Kralı Jan Olbracht'ı yenen Stefan cel Mare (Büyük İstefan) 1475'te Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusunu bozguna uğratanca papa tarafından kendisine "İsâ'nın pehlivani" unvanı verilmişti. Bir yıl sonra bizzat Fâtih